TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

2024
2-son

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal

ISSN 2181-8274

Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal.
1996-yilda tashkil etilgan.

Tahrir hay'ati raisi:
M.Boltabayev
Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari markazi direktori

Tahrir hay'ati raisi o'rinbosari:
M.Esanov

Bosh muharrir:
A.Sabriyev

Tahrir hay'ati a'zolari:
L.Abduxalilova
L.Zaripov
C.Xudoyberdiyeva
R.Jo'raqulov
M.Aripov
B.Zaripov
U.Djumaniyazov
T.Axmedov

Jamoatchilik kengashi a'zolari:
Q.X.Abduraxmanov
Sh.T.Qudratxo'ja
G.Sh.Rixsiyeva
Sh.S.Sirojiddinov
R.I.Xolmurodov
A.I.Toshpulatov
N.M.Jabborov
M.A.Raxmatullayev
T.Z.Teshabayev

Dizayner:
S.L.Musamedov

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

Lochin Zaripov
Texnologiya o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning tarixiy asoslari va hozirgi holati ...7
Shaxnoza Saydaxmetova, Moxidil Dadaxodjayeva, Kamola Ergasheva
"Vodorod" mavzusini muammoli texnologiya asosida o'qitish metodikasi 10
Sharapat Baymuratov
Texnika yo'nalishi talabalariga fizika fanini o'qitishni samarali tashkil etishda multimedia texnologiyalarining ahamiyati 14
Gulshirin Sadullayeva
Developing Listening Comprehension and Educational Approaches in Language Learning 17
Botir Safarov
Xalqaro baholash dasturlari haqida tushuncha 21
Шахзада Шаназарова, Аксулу Джолдасбаева
Интерактивный электронный учебник в учебном процессе вуза 24
Elbek Turakulov, Shekhruz Mamatkulov, Nigora Irbutaeva, Parvina Irbutaeva
Recurrence of dermatitis and pregnancy...27
Dildora Tursunova
Jizzax viloyatida xotin-qizlarning hunarmandchilik faoliyati 30
Sanjar Bo'ltakov
Sivilizatsion pedagogik tizimlarni shakllantirish masalalari 32
Сарвиноз Салимова, Бахмал Комилова, Икбол Муродова
Развитие навыков «4К» при помощи современных педагогических технологий .36
Жамшидбек Алимов
Кредит-модуль тизими генезиси ва эволюцияси 39
Matluba Usmonova
O'quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tarbiyalash metodikasining kreativ pedagogik yondashuvi 42
Muxammadxusanbek Qodirov
Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida vosita va usullarining qo'llanishi 46
Fotima Xolmatova
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari 49
Жамшидбек Тохиров
Развитие критического мышления через интерактивные уроки в биологии: методики и результаты...52
Fotima Choriyeva
Lingvo-metodik tajribalarni xorijiy til o'qituvchilarida shakllantirish 56
Cho'tqul Boltayev
Iqtisodiyot yo'nalishi talabalariga ingliz tilini mutaxassislik fanlari bilan integral o'qitish 59
Zulfiya Muradova
Yangi pedagogik yondashuvlarda tadqiqot ishlarning metodologik ta'minotini yaratishni o'ziga xosliklari 61
G'ulom Shermatov
The development of sports in the Republic of Uzbekistan 64
Антонина Кошелева, Нигора Курбанова
Новые направления и достижения в исследованиях виктимизации среди студентов..68
Shamiljon Rustamov
O'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelini shakllantirishning maqsadlari 70
Gulbaxor Ismoilova, Sabina Sayfullayeva
Pedagogik fanlar tizimida ekologik ta'lim-tarbiyaning uzviyligi 73
Rustamjon Choriqulov
Kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishning ilmiy-didaktik asoslari 77
Laziza Yusupova
Xalq dostonlarida qahramonlarning jismoniy barkamolligining ifodalanishi 80
Азамат Бадалов
Мактаб информатика дарслигидаги дастурлаш асосларини ўқитиш методикаси 83
Qumri Allaberdiyeva, O'raloy Safarova
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda badiiy asarlar bilan tanishishga qiziqishini

Muassislar:
O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari markazi

Manzil: 100095, Toshkent sh. 2-Chimboy ko'chasi, 96-uy.
Telefon: (71) 207-03-41
e-mail: rmxat@edu.uz

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligidan 2014-yil 26-dekabrda 0506 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal har ikki oyda o'zbek, rus va ingliz tillarida elektron shaklda chop etiladi.

"Ta'lim, fan va innovatsiya" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2015-yil 18-noyabrdagi 218/5-sonli qarori bilan 13.00.00 — PEDAGOGIKA FANLARI bo'yicha, 2018-yil 28-noyabrdagi 247/6-sonli qarori bilan 23.00.00 — SIYOSIY FANLAR bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"Ta'lim, fan va innovatsiya" jurnalidan ko'chirib bosish faqat tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi. Maqolada keltirilgan faktlarning to'g'riligi uchun muallif mas'uldir. Tahririyat fikri mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin.

*Jurnalning to'liq matnini **esijournal.uz** rasmiy saytidan yuklab olishingiz mumkin.*

*Maqola va murojaatlarningizni **@esijournalbot** telegram botiga yuboring.*

shakllantirish modeli 87
Zafar Batirov, Yoqubjon Maxmudov, Guli Axmatova, Marjona Lutfullayeva, Rushana Qosimova
Hayot faoliyati xavfsizligiga oid kasbiy kompetensiyalarni bo'lajak mutaxassislarda shakllantirish 90
Азиза Шодикулова
Метонимиянинг грамматик когезияни шакллантиридаги роли 93
Shavkat Sattarov
AutoCAD grafik dasturi yordamida topshiriqlar bajarish orqali talabalarning kreativlik kompetentligini rivojlantirish....................96
Zumradkhon Umarova
Axiological value in linguistics: unveiling the significance of values in language 99
Dilshod Eryigitov
Bo'lajak jismoniy madaniyat o'qituvchilarini o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan asoslari 102
Luiza Turdiqulova
Maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar hamkorligini stratergik rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari....................105
Jaxongir Kenjabayev
The advantages of using interactive technologies in the development of english speaking skills in students 108
***Adolat Qudratov**a*
Ixtisoslashgan ta'lim muassasalarida smart texnologiyalari vositasida ta'lim samaradorligini oshirish metodikasi 110
Жамшидбек Алимов
Жисмоний тарбия дарсларида малакани шакллантириш усуллари....................113
Hafiza Radjabova
Emerging problems and shortcomings in research on terminology....................116
Jamshid Isoqov
Maktabda jismoniy madaniyat fanini o'qitishning zamonaviy texnologiyalari 119
Makhmuda Dekhkonova
Organization of individual and group physical training sessions for training young people in athletics 122
Javlonbek Hamrayev
Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilariga informatika o'qitishda tarmoq texnologiyalaridan foydalanish....................125
Mohira Quvvatova, Marjona Mahammadqulova
Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy qadriyatlarga to'g'ri yo'naltirish bilan bog'liq vazifalar....................128
Zafar Utayev
O'quv mashg'ulot guruhida qisqa masofaga yuguruvchilarini jismoniy tayyorgarligi 132
Nazira Toshpo'latova, Sadoqat Maxsumova, Mukarram Otamurodova, Hamida Mirsultonova, E'tiqod Ataqulova, Maftuna Abdukarimova
So'z erkinligi reytingi: Freedom House tashkilotining baholash ko'rsatkichlari tahlili misolida....................136
Абдусалим Кенжабоев
Талаба ёшларда мустақил фикрлаш маданиятининг шаклланишда устоз-шогирд муносабатларининг аҳамияти 139
Dildora Sarimova
Kimyoviy tajribalar maktab o'quvchilarining faolligini shakllantirish omili sifatida....... 142
Ilhom Madatov
"Blended learning" texnologiyasi asosida tashkil etilgan darslarda qo'llaniluvchi zamonaviy metodikalar tahlili....................145
Zamira Jalmatova
Study of the theme of loneliness in the works of F.M.Dostoyevsky 149
Husan Musurmonov
Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida o'smir-yoshlarning shaxsiy faoliyatini shakllantirish tendensiyalari....................152
Madina Fayzullayeva, Djoanna Isheryakova
Ingliz tilini o'rgatishda zamonaviy metodlar va texnologiyalarning ahamiyati 155
Aziza Toshpulatova
Oliy ta'lim muassasalari talabalarida umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirish 158
Shokirboy Mamatov
Malakali basketbolchilarda texnik-taktik harakatlar samaradorligini oshirish metodikasi 160
Dildora Tursunova
Hunarmand xotin-qizlar faoliyati (Jizzax viloyati misolida) 163

Шовкат Норқулов, Далер Зиёдуллаев
ОТМларнинг жисмоний тарбия дарсларида шарқ якка кураш санъати элементлари ва саломатлик- тизимларини қўллаш самарадорлиги 314
Zaynura Kadirova
Markaziy Osiyo xalqlari yozuvi tarixiga bir nazar 318
Najotbek Isanov
Harbiy qism ofitserlarida pedagogik kuzatishni shakllantirish samaradorligini oshirishning asosiy usullari 322
Farangiz Xuramova
Mobil texnologiyalar yordamida tadqiqotchilik ko'nikmalarining rivojlantirish metodikasi 326
Mohira Hudayberdiyeva
Yuqori sinf o'quvchilarining ijtimoiy moslashuvini o'rganishga nazariy yondashuvlar 330
Baxtiyor Azimov
Sifatli ta'lim va ma'rifatga e'tibor 333
Shoira Usmanova, Xilola Xaydarova
Ijtimoiy faollik va raqobatbardosh mutaxassisning intellektual psixologik xususiyatlari 336
Feruza Tadjiyeva
Muhandislik grafikasida fanida aksonometriyaning amaliy maqbul bo'lgan dimetrik proeksiyalari ishlash metodi 339
Shukur Po'latov
Umumiy o'rta ta'limni muassasasini innovatsion boshqarishda klasterli yondashuv strategiyasi 342
Гульшод Хасанова
Креативная компетенция будущих учителей начальной школы 346
Gulnora Kaxarova
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda xalq qo'shiqlarining roli 349
Farxod Bozorov
Tasviriy san'at fanlarini o'qitishda zamonaviy metodlar 352
Mehriniso Yuldoshova
Maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat bilan tanishish orqali madaniy xulq-atvorni rivojlantirish 355
Nargiza Ravshanova
Pedagogika universitetida biologiya talabalari uchun ekologik pedagogika ta'lim tizimi 359
Turdali Sultanov
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'yin texnologiyalari asosida ta'limga adaptatsiya qilishning pedagogik metodlari 362
Ra'no Pardayeva
Pedagogik mahoratni oshirishda zamonaviy texnologiyalarning ahamiyati 365
Nasiba Ruzimbaeva
The significance of social linguistics in understanding language, society and culture 368
Sanjar Mardov
Grafik ta'lim jarayonida animatsion elektron ta'lim resusrslari vositasida ko'rgazmalilikni ta'minlash metodikasi 370
Navbahor Abramova
Talabalarning yozuv kompetensiyasini takomillashtirishning lingvodidaktik asoslari 374
Oydin Mo'minova
O'zbek tili darslarida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish va takomillashtirish 378
Muxtarali Sultanov
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv-intellektual uquvlarni samarali rivojlantirish yo'nalishlari 382
Nazokat Abidova
Autizm spektorli o'quvchilarning ota-onalari va maxsus maktab hamkorligining ijobiy samarasi 385
Nafisa Mamaraximova
Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida lug'at ustida ishlashning ahamiyati 388
Сайфиддин Оканов
Функциональные возможности имен прилагательных русского языка в художественных текстах 391
Maloxat Muxitdinova
Maktabgacha ta'limda musiqiy-ritmik harakatlar ahamiyati 395
Клара Ахметова
Мониторинг системы повышения квалификации и профессионального роста педагогов 398
Мухаммад Султонов
Исломий қадриятларга маънавий эҳтиёжнинг ўсиб бориши ва унинг масъулият билан алоқадорлиги 401
Sarvigul Murodova
O'zbekistonda maktab yoshidagi autizm spektri buzilishlari bo'lgan bolalarga pedagogik yordamni tashkil etilishi 405
Селби Давлетова
Мактаб ўқувчиларини таянч компетенцияларини ривожлантириш ва уни такомиллаштиришнинг назарий асослари 408
Kamronbek Saparboyev
Millatlararo munosabatlar sohasida davlat siyosatining konstitutsiyaviy asoslari 411
Мухлиса Омонова
Индивидуал таълим тамойиллари асосида талабаларнинг танқидий фикрлашини ривожлантириш технологиялари 414
Dilnoza Zokirova
Oliy ta'limda bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda innovatsion va integratsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish 418
Zayniddin Boltayev
Sharq etnopedagogikasida jismoniy yetuk shaxs obrazi 421
Ozoda Tolipova
Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarining inson qadri va sifatini oshirishdagi o'rni 425
Gulchehra Roziqova
Oliy ta'lim muassasasi pedagoglarining gender tengligini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari 427
Аслиддин Камолов
Машғулот жараёнида ўрта масофага югурувчилани жисмоний тайёргарлигини такомиллаштириш 430
Dildora Turdaliyeva
Umumta'lim maktablarida tasviriy san'at o'qitishning zamonaviy metodlari 433
Ibrat Atakav
5-6 sinflarda "Tarbiya" fanini o'qitishda pedagogik dasturiy vositalar ishlab chiqish usullari 436
Umidjon Yalgashev
Fizika fanini o'qitishda virtual laboratoriyalardan foydalanib talabalarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 440
Gulnoza Xasanova
Ta'lim jarayonida o'qituvchilarning pedagogik qobiliyatlarini integrativ yo'nalishda takomillashtirishning ahamiyati 443
Ulug'bek Yusupov
Oliy ta'lim muassasalarida tasviriy san'at turi haykaltaroshlik fanini o'qitish orqali talabalarni ijodiy jarayonga o'rgatish 446
Малика Хакимова
Техник олий таълим муассасаларида "Муҳандислик графикаси" фанини инновацион ёндашув асосида ўқитишнинг мазмуни ва ташкилий-педагогик шарт-шароитлари 450
Rustam Jabbarov
Oliy ta'lim muassasalarida amaliy bezak san'ati fanini o'qitish va uni raqamlashtirishning zarurati 452
Madinaxon Arslanova
Bo'lajak oligofrenopedagoglarni innovatsion kasbiy-pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish 456
Fozilbek Jo'rayev
Jamoat xavfsizligi va deviant xulq-atvorli o'smirlar: muammolar va yechimlar 459
Nilufar Karimova
Kichik maktab yoshida o'yin texnologiyalaridan foydalanib refleksiv ko'nikmalarni shakllantirishning ahamiyati 462

TASVIRIY SAN'AT FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLAR

Farxod Bozorov,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
"Tasviriy san'at va dizayn" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya

Tasviriy san'at ta'limi o'quvchilarda ijodkorlikni, tanqidiy fikrlashni va madaniy qadrlashni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'tgan yillar davomida tasviriy san'at o'qitishning an'anaviy uslublari rivojlanib, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion pedagogik yondashuvlarni o'zida mujassam etgan. Ushbu maqola tasviriy san'atni o'qitishda qo'llaniladigan turli xil zamonaviy usullarni, jumladan raqamli platformalar, loyihaga asoslangan ta'lim, fanlararo yondashuvlar va hamkorlik usullarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu usullarning samaradorligi va afzalliklarini o'rganib, o'qituvchilar tasviriy san'at ta'limi sifatini oshirishi va o'quvchilarni zamonaviy badiiy landshaftga yaxshiroq tayyorlashlari mumkin.

Kalit so'zlar: *interfaol metod, keys-stadi, intervyu, rolli o'yin, klaster, tipik, obraz, galereya, didaktik, keys-stadi, bumerang.*

Аннотация

Образование в области изобразительного искусства играет решающую роль в развитии творческих способностей учащихся, критического мышления и понимания культуры. За последние годы сложились традиционные методы обучения изобразительному искусству, вобравшие в себя современные технологии и инновационные педагогические подходы. Целью этой статьи является изучение различных современных методов, используемых в образовании изобразительного искусства, включая цифровые платформы, проектное обучение, междисциплинарные подходы и методы сотрудничества. Изучая эффективность и преимущества этих методов, преподаватели могут улучшить качество образования в области изобразительного искусства и лучше подготовить учащихся к современному художественному ландшафту.

Ключевые слова: *интерактивный метод, кейс-стади, интервью, ролевая игра, кластер, типичный, образ, галерея, дидактика, кейс-стади, бумеранг.*

Annotation

Visual arts education plays a critical role in developing students' creativity, critical thinking, and cultural appreciation. Over the past years, the traditional methods of teaching visual arts have developed, incorporating modern technologies and innovative pedagogical approaches. This article aims to explore various contemporary methods used in visual arts education, including digital platforms, project-based learning, interdisciplinary approaches, and collaborative methods. By exploring the effectiveness and benefits of these methods, educators can improve the quality of visual arts education and better prepare students for the contemporary artistic landscape.

Keywords: *interactive method, case study, interview, role play, cluster, typical, image, gallery, didactic, case study, boomerang.*

Inson qadim-qadimdan san'at vositalari yordamida o'z hayotini go'zal qilishga intilgan. Buni anglash uchun avlodlarimizdan meros qolgan me'moriy-madaniy yodgorliklar va tasvirlarga diqqat bilan nazar tashlash kifoya qiladi. Ularning barcha-barchasini rassom, me'mor mehnati mahsuli deyishimiz mumkin. Siz ham qo'lga qalam oldingiz. Istagingiz — biror-bir narsani, voqea yoki hodisani qog'ozga tushirish. Lekin yuragingizni to'lqinlantirgan, chizishga undagan go'zallik tasviri o'ziga o'xshash chiqmadi. Bu jarayonda qalamni tashlab yuborishga shoshilmang. Sizda, eng avvalo, istak va shijoat bor. O'zingizda ozgina chidam va qunt topishga erishsangiz, sizdan ajoyib musavvir chiqishiga imonimiz komil. Xotira va tasavvurdan chizish uchun tavsiya qilinayotgan asosiy qoida va usullarga e'tibor bering. Biz tavsiya etayotgan usullarni o'zingiz odat qilgan usullar bilan solishtiring. Zero, dunyo tan olgan, o'zidan o'lmas asarlar qoldirib ketgan buyuk musavvir Leonardo da Vinchi: "Amaliyotga ilmsiz mehr qo'yadigan kishilar rulsiz yoki kompassiz suzishga kirishayotgan daholarga o'xshaydilar, chunki ular qayerga ketayotganlarini hech mahal bilmaydilar, shu sababli oldin ilmni o'rgan, so'ngra esa shu ilm orqasidan tug'ilgan amaliyotga murojaat qil", – deya bejiz ta'kidlamagan edi.

Hozirda ertangi kun egalari bo'lmish yosh-avlod ushbu haqiqatlarni tushungan holda mas'uliyat bilan harakat qilmog'i, o'qib-o'rganmog'i shart. Bu borada Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq!"[1] Shunday ekan har bir yoshga yaxshi ta'lim-tarbiya berishni o'z oldimizga maqsad qilib olsak va bu uchun sidqidildan harakat qilsakkina, ko'zlangan maqsadimizga erishishimiz mumkin. Ushbu jarayonda yoshlarga ta'lim-tarbiya bilan bir qatorda ularning qalbida san'atga va albatta asosan tasviriy san'atga nisbatan mehr tuyg'ularini uyg'otmoq darkor. Tasviriy san'at o'quv predmeti o'z xarakteriga ko'ra estetik tarbiyaning asosini tashkil etuvchi estetik idrok, estetik zavq, estetik his-tuyg'u, estetik did, estetik mulohaza, estetik baholash, estetik ijod kabi sifatlarni o'stirishda katta rol o'ynaydi. San'at tabiat va jamiyatdagi voqea-hodisalar-

ning badiiy tasvirlarda ifodalanishidir. San'at o'zida moddiy olamning umumiy holatini hamda rivojlanishini aks ettirish, odamlarga uni bildirishda muhim vosita bo'lish bilan birga, insonni siyosiy, axloqiy va badiiy jihatdan tarbiyalashning qudratli omili bo'lib xizmat qiladi. San'at voqelikni ifodalash uslubi, xarakteri, mazmuniga ko'ra, tasviriy san'at, me'morchilik, adabiyot, musiqa, sirk, teatr, kino, radio-televideniye kabi turlarga bo'linadi. San'atning ijobiy va eng muhim xususiyati shundaki, u fandan farqli o'laroq, voqea-hodisalarni tushunchalarda emas, balki sezgi va his-tuyg'u bilan idrok qilinadigan shakllarda, tipik badiiy obrazlarda ifodalaydi. Ma'lumki, har bir jamiyat o'zining ma'lum iqtisodiy-siyosiy holatidan kelib chiqib, san'at rivojiga muayyan darajada sharoit yaratadi. Shu boisdan har bir jamiyat san'ati o'z davri uchun xizmat qiladi. Har bir jamiyatdagi san'at erkinlik asosida vujudga kelsa, bu san'at o'zida insonparvarlik, vatanparvarlik va milliylik kabi ilg'or g'oyalarni ilgari suradi. San'at xalqning maqsadi, orzu umidlarini aks ettiradi. San'at insoniyatning ezgu niyatlarini, ularning orzu-umidlarini to'la ifoda etadi. Shu boisdan xalqimiz o'z san'atini qanchalik ardoqlab, unga hurmat va ehtirom bildirsa, jahon xalqlari ham bugungi o'zbek san'atiga ana shunday ixlos va ehtirom bilan qaraydilar. San'at uzoq tarixga ega bo'lib, u jamiyatda mehnat faoliyatining rivojlanishi, takomillashuvi va ijtimoiy faoliyatning taraqqiyoti asosida shakllandi. Tasviriy san'at borliqni, atrof-muhitni bilishga o'rgatadi va xayolot dunyoyimizni kengaytiradi. Tasviriy san'atning muhim xususiyatlaridan biri — inson uchun faqat borliqni, tabiat va jamiyatdagi voqea-hodisalar va narsalarni bildiribgina qolmay, odamlarga yangi bilim, tasavvur va tushunchalar berib, ma'naviyatini boyituvchi, ijodiy yuksalishga boshlovchi qudratli omil bo'lib xizmat qiladi. Yoki bir so'z bilan aytganda, V.G.Belinskiy ta'rificha, "San'at — obrazli tafakkurdir"[3, 55]. Tasviriy san'at o'quv predmeti har bir inson uchun zarur bo'lgan badiiy estetik madaniyatga doir elementlar, bilim va malakalar beruvchi omildir, chunki har bir o'quvchi kelajakda qaysi sohada ishlashidan qatiy nazar u go'zallikdan bahramand bo'lishi, undan zavqlanib dam olishi, hordiq chiqarishi, ish vaqtida sarflangan quvvatini tiklashi lozim. Bunga u yuksak badiiy saviyada ishlangan sanat asarlari bilan muzey, ko'rgazmalar va boshqa joylarda tanishish, ularni idrok etish, ulardan zavqlanish orqali erishadi. Shuningdek, ko'pchilik o'quvchilar o'zlarining kelajak hayotlarida ma'lum miqdorda rasm bilan ishlashlariga to'g'ri keladi. Tasviriy san'at fanini o'qitishdan maqsad o'quvchilarda kuzatuvchanlikni o'stirish, borliqni ko'ra bilish, qolaversa shu orqali xotirani rivojlantirish hisoblanadi. Ma'lumki, tevarak-atrofdan olayotgan axborotlarning deyarli 90 foizidan ortig'ini ko'z orqali oladi, qolgan 10 foizini quloq, burun, og'iz va boshqa a'zolari orqali o'zlashtiradi. Bu sifatlar borliqni idrok etish mashg'ulotlarida, shuningdek, naturadan tasvirlash, san'atshunoslik asoslari mashg'ulotlarida alohida ahamiyatlidir[2,59].

Ta'lim o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma'lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o'qituvchi o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini mashg'ulotlar vositasida o'quvchilarga yetkazadi, o'quvchilar esa uni o'zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi. O'rganish jarayonida o'quvchilar o'zlashtirishning turli ko'rinishlaridan foydalanishadi, ya'ni o'zlashtirilayotgan ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o'ziga xos tafovutlarga tayanadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarlarning dars paytidagi hamkorligi, o'quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta'lim va tarbiya masalalari hal etiladi. Ta'limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta'lim-tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo'lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta'limning maqsadi imkoniyatlaridan to'g'ri, aniq, o'rinli foydalanish ko'nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g'oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish, shaxsni ma'naviy boyitishdan iboratligi ta'kidlangan. Ta'limiy maqsad asosida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, og'zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma'naviy, g'oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi [3, 67].

Ulug' donishmandlardan biri: "...kelajak tashvishi bilan yashasang, farzandlaringga yaxshi bilim ber, o'qit", degan ekan. Yurtimizda ta'lim-tarbiya tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar haqiqiy ma'noda bir-ikki yillik yoki qisqa davrda samaraga erishishga qaratilgan ish emas, balki chin ma'noda bir necha yuz yillarga tatiydigan o'zgarish bo'ldi, desak xato bo'lmaydi. Ma'lumki, ta'limda ilg'or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalarini tatbiq etish o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan yutuqlarini amaliyotda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har tomonlama barkamol yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta'limda "Aqliy hujum", "Fikrlar hujumi", "Tarmoqlar" metodi, "Sinkveyn", "BBB", "Beshinchisi ortiqcha", "6x6x6", "Bahs-munozara", "Rolli o'yin", "FSMU", "Ki-

chik guruhlarda ishlash", "Yumaloqlangan qor", "Zigzag", "Oxirgi so'zni men aytay" kabi zamonaviy texnologiyalar qo'llanmoqda. Dars mashg'ulotlarida o'yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobiy natija beradi. O'yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, o'quvchilarining o'yin-topshiriqlarni bajarishga o'rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o'rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganiga ham bog'liq bo'lishi kerak. Ta'limda o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglash va shu fikrni og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon eta olishga o'rgatish masalasiga e'tibor qaratilgan bo'lib, mustaqil fikrlaydigan, madaniyati rivojlangan savodxon shaxsni kamol toptirish asosiy o'rin egallaydi [3].

O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi. Interfaol ta'lim metodlari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lim maqsadi, ta'lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv-moddiy sharoiti, ta'limning davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e'tiborga olinadi.

Interfaol metodlar

O'rganilayotganlarini o'zlashtirishga da'vat qilish metodlari	Yangi materialni anglash metodlari	O'rganilganlarini fikrlashga imkon beruvchi metodlar
Erkin yozish. Klaster. Aqliy hujum. B-B-B chizmasi. Chalkashtirilgan mantiqiy zanjirlar ketma-ketligi. Semantik xususiyatlar tahlili.	Semantik xususiyatlar tahlili. B-B-B chizmasi. O'qitish bo'yicha qo'llanma. Bir-biriga o'rgatish. Bir-biridan so'rash. Ikki qismli kundaliklar. Eng asosiy tushunchalar	Eng asosiy tushunchalar, takrorlash. T-chizma. Konseptual jadval. Venn diagrammasi. Nilufar guli. Besh minutlik esse. O'n minutlik esse.

Interfaol metodlar deganda, ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi.

Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta'lim metodlari quyidagilar sanaladi: "Keys-stadi" (yoki "O'quv keyslari"), "Blits-so'rov", "Modellashtirish", "Ijodiy ish", "Muammoli ta'lim" va Interfaol ta'lim strategiyalari. "Aqliy hujum", "Bumerang", "Galereya", "Zig-zag", "Zinamazina", "Muzyorar", "Rotastiya", "Yumaloqlangan qor" va boshqalar [4, 195].

"Intervyu" metodi Intervyu metodi texnologik maqsadi: har bir muammo bo'yicha ma'lum axborotga ega bo''lish, hozir javoblikka o'rgatish, mavzuni mustahkamlash. Xuddi suhbat metodi kabi intervyu metodi ham savol-javob metodiga tegishlidir. Ko'pincha intervyu uchun savollarni sotsiologik anketalarga o'xshatib, ya'ni turli masalalar yuzasidan ko'plab javoblar olishni ko'zlab tuziladi. Intervyu metodiga bunday tarzda yondashish tadqiqotning faqat birinchi bosqichiga, muammo bilan dastlabki tanishish bosqichiga to'g'ri keladi. Biroq bilimlarni va o'rganilayotgan psixik xususiyatlarning tuzilishini hisobga olib tuzilgan savollar o'rganilayotgan holatlar tuzilishi hamda darajalarini bundan keyin aniqlash uchun juda qimmatli natijalar berishi mumkin. Bu metodning texnologini o'tkazilish tartibi: ishtirokchilar 3 ta guruh va 1 ta ekspert, 3 ta jurnalistga bo'linadilar. Har bir guruh oldindan tayyorlab qo'yilgan klip, film namoyishini o'tkazadi. So'ngra ular oldiga guruhga biriktirilgan jurnalist kelib, intervyu oladi va sharhlab beradi. Guruhga tayyorgarlik uchun 15 daqiqa vaqt beriladi. Guruhdagi eng faol ishtirokchilar savol-javob jarayonida qatnashishlari orqali aniqlanadi.

"Tayanch iboralar" metodi "Tayanch iboralar" metodining texnologik maqsadi:

– talabalarning fanga bo'lgan qiziqishini orttirish;

– o'tilgan barcha mavzularni takrorlashga undan;

– kitob daftarlardan foydalanmasdan, o'zining haqiqiy bilimini sinab ko'rish; talabani diqqatini jamlab, tez aniq fikrlashga o'rgatish;

– darsga guruhdagi barcha talabalarning jalb etilishi va har bir talabani baholanishiga erishish;

Mashg'ulot o'tkazish tartibi:

Guruhlarga bo'lingan o'quvchilarga tayanch atamalar yozilgan tarqatma materiallar tarqatiladi. O'quvchilarga tanishib chiqish uchun 2 daqiqa vaqt beriladi. So'ng o'qituvchi bir atamaning ilmiy ta'rifini o'qiydi, talabalar guruhi bilan maslahatlashib to'g'ri deb hisoblagan javoblarini komanda berilgandan so'ng baravar ko'taradilar. (1 tadan ortiq javobni ko'tarish, kech qolib javob ko'tarish mumkin emas.) shu tarzda barcha ta'riflar o'qiladi, javoblar doskasida o'qituvchi tomonidan belgilab boriladi. Ya'ni doska 4 ga bo'linadi, to'g'ri javobni ko'targan guruhga chiziqcha kuyib ketiladi. Oxirida javoblar sanaladi, eng ko'p to'g'ri javob bergan guruh a'zolari 3 balldan, o'rtacha natija ko'rsatgan guruh 0,5 ball va eng kam natijaga erishgan guruh talabalariga 2 balldan qo'yiladi. Kutiladigan natijalar: Guruhdagi barcha ishtirokchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiriladi.

ISSN 2181-8274

Ishtirokchilarni atamalarning faqat ilmiy ta'rifini bilishga emas balki shu atamaning tarifini sodda tilda tushuntirishga undaydi. Ishtirokchilarning shu mavzularning to'liq o'zlashtirishga erishiladi, tez fikrlashga o'rgatiladi.

"Ko'rgazmali metod"lar deganda, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan ko'rgazmali qurollar va texnika vositalariga ko'p darajada bog'liq bo'lgan o'quv materialini o'zlashtirish shakllari tushuniladi. Ta'limning ko'rgazmali vositalari bilimlarni o'rganish va o'zlashtirish darajasini belgilaydi. Bunda, masalan, tikuv mashinasi detallari namunalari ko'rsatilishi yoki tikuv mashinasida bajariladigan texnologik jarayonning videotasviri namoyish qilinishi mumkin. Asosiy maqsad dars mazmuni, albatta. O'qituvchi esa qo'shimcha tuzatishlar kiritishi mumkin, xolos [2, 73].

Quyida o'qitishning ko'rgazmali usullaridan namunalar keltiriladi.

"Ertaklar yaxshilikka yetaklar" usuli. Bu harakatli ko'rgazma o'qish faniga oid. O'quvchi ertak asosida rasm chizilgan teskari turgan qog'ozni olib boshiga kiyadi. O'tirgan o'quvchilar shu ertak asosida o'quvchiga savollar beradi. O'quvchi ertakni qanchalik yaxshi bilganligi javobiga bog'liq va ayni damda bu ko'rgazma o'quvchilarni o'ziga jalb qiladi. Bu ko'rgazmani darsda qo'llaganda dars juda qiziq o'tadi. Ayniqsa musobaqa darslarida o'quvchilar javobiga qarab guruhlar baholanadi.

"O'yla, izla, top" usuli. Bu harakatli ko'rgazmani barcha fanlarda qo'llasa bo'ladi. Buning uchun qo'llaydigan fandan savollar tuziladi. O'quvchi charxpalakni aylantirib, o'q qaysi savolga to'xtasa o'quvchi o'sha savolga javob beradi.

"**Piktogramma" usuli.** Bu usulda ertak qahramoni yoki multfilm qahramonlari rasmi ko'rsatiladi, o'quvchilar ushbu qahramonlarni rasmlariga qarab, multfilm yoki ertakni nomini topishlari kerak. Masalan, "Yoriltosh" ertagi "Qizil shapkacha" ertagi "Bobo sholg'om" ertagi.

Xulosa qilib aytganda, interfaol metodlar asosida o'quvchilar yaxshi o'zlashtirib oladilar, buning natijasida 80-90% samaradorlikka erishiladi.

Tadqiqotlar natijasi shuni tasdiqladiki, maqsadga muvofiq tuzilgan mashqlar tizimi vositasida o'quvchilarda o'qitishning metod va usullaridan foydalanish ko'nikma, malakalarini samarali shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasi 72-sessiyasida so'zlagan nutqi. https://uza.uz/posts/70678
2. Sh.R.Qobilov. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. – T.: "Fan va texnologiya", 2014. – 136 b.
3. Н.Г.Белинский. Избранные произведения. 3-й том. – М., 1948. – С. 586.
4. Жуковский, Владимир Ильич. Теория изобразительного искусства. Санкт-Петербург.Издательство Алетейя, 2011. – С. 495.
5. Зеленская, В. А., and Д. А. Зиборова. "Изобразительное искусство". Методические рекомендации для руководящих и пе-дагогических работников образовательных организаций Ставропольского края по организации образователь-ной деятельности в 2016–2017 учебном году. В 2-х частях.2016. ст 46.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TABIAT BILAN TANISHISH ORQALI MADANIY XULQ-ATVORNI RIVOJLANTIRISH

Mehriniso Yuldoshova,
Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti o'qituvchisi

Annotatsiya

Maktabgacha yoshdagi bolalarda madaniy xulq-atvorni rivojlantirish turli xil ekologik stimullar ta'sirida ko'p qirrali jarayondir. Ushbu maqola bolalarni tabiat bilan tanishtirishning shakllanish davrida madaniy xulq-atvorni rivojlantirishdagi rolini o'rganadi. Mavjud tadqiqotlar va nazariy asoslarni o'rganib chiqib, biz tabiatga ta'sir qilishning bolalar munosabati, qadriyatlari va xatti-harakatlarini shakllantirishdagi ahamiyatini aniqlaymiz. Shuningdek, biz o'qituvchilar va tarbiyachilar uchun tabiatga asoslangan faoliyatni har tomonlama rivojlanishni rag'batlantirish uchun erta bolalik ta'lim dasturlariga integratsiyalashning amaliy oqibatlarini muhokama qilamiz.

Kalit so'zlar: *madaniy xulq-atvor, maktabgacha yoshdagi bolalar, tabiatga ta'sir qilish, erta bolalik ta'limi, ekologik stimullar.*

Аннотация

Развитие культурного поведения у детей дошкольного возраста — многогранный процесс под влиянием различных стимулов внешней среды. В данной статье рассматривается роль общения детей с природой в развитии культурного поведения в период становления. Изучая существующие исследовательские и теоретические основы,